

DOMONKOS LÁSZLÓ

BANDHOLTZ, A HŐSLELKŰ AMERIKAI TÁBORNOK

Budapesten, a Szabadság téren, az Amerikai Egyesült Államok követségének közvetlen közelében áll egy szobor. Szigorú tekintetű, bajszos, idősebb katonatisztet ábrázol, aki szemébe húzott tányérsapkában, hátratett kezében pálcával, lábait kissé szétvetve mered a távolba. A szobor talpazatán ez olvasható: *Harry Hill Bandholtz A hőselkű amerikai tábornok Az igazság nemes bajnoka Dicső emlékére A hálás magyar nemzet 1919.* A felirat alatt apróbb betűkkel a következő angol nyelvű idézet áll: „*I simply carried out the instructions of my government as understood them as an officer and gentleman of the United States Army.*” [Egyszerűen csak érvényt szereztem kormányom utasításainak, megértve őket, mint az Egyesült Államok hadseregének tisztje és úriember. Aláírás: *Harry Hill Bandholtz.*]

A szobrot – Ligeti Miklós alkotását – 1936-ban avatták fel, 1949-ben eltávolították, „1989-ben újraállította Budapest főváros tanácsa”.

Május eleje óta a novembertől folyamatosan magyar földön előrenyomuló román hadsereg a Nagyalföld kellős közepén, a Tiszánál áll. Megvalósul Eminescu hírhedt versének román szállóigévé, nemzeti jelmondatá lett sora. „De la Nistru pin’a la Tisa”, a Dnyesztertől a Tiszáig. Július 31-én nagy támadást indítanak – észak-nyugati irányba, a magyarok fővárosa felé. (...)

1919. augusztus 4. Szép nyári nap. Magyarország fővárosa már hónapok óta jószerevével éhezik. „Zsirtalan és hústalan tökkáposzta-főzelék az ebéd is”, írja Benedek Elek. „Szekerek végtelen sora dökög Budapest utcáin, tökkel és mindig tökkel megrakodva. Ezren és ezren esküsznek meg, hogyha vége lesz a vörös uralomnak, soha tököt nem esznek.” (...)

Mardaescu tábornok csapatai ezen az augusztus 4-én egyetlen puskalövés nélkül érik el Budapestet. Jancsó Benedek, *A román irredentista mozgalmak története* című, 1920-ban kiadott könyv szerzője végignézi a bevonulást. Így emlékezik vissza: „Trombita harsan a Margit-híd felől. Lándzsás román... járőrség lovagol előre... Az utca két oldalán bámuló embertömeg. Egyesek halkán vitatkoznak, hogy miféle csapatok? Franciák! erősíti az egyik, a másik meg azt vitatja, hogy olaszok! Senki sem akarta elhinni, hogy Budapestre a győztes oláhok vonultak be. Mikor a moldovai vadászok, kik az olasz bersaglierekéhez némileg hasonló, kalapszerű főveget viselnek, elvonultak, a közönség közül valaki kíváncsian odakiáltja: Italiani?! Büszkén hangzik egy fiatal tiszt ajkáról a válasz: Non Messierus! Rumani!... A menet elvonul. Megy, hogy előzönölje és kirabolja a Dunántúl magyar népét is. És én ott állok egy helyben az utcán, utánok nézve, mint tegnap reggel a menekülő vörösöknek. Ott állok eltompult elmével, elfásult szívvel. Még csak könny sincs szememben! Megértem könnyek nélkül, tompa és néma fájdalomban hazám és nemzetem legnagyobb szégyenét, a románok diadalmi bevonulását Budapestre.”

Másnap már kifestett képű, kirúzsozott szájú román tisztek grasszálnak a Hősök terén, géppuskás járőrosztag ver tanját az Oktogonon. Benedek Elek így folytatja naplójegyzet-eit: „1919. augusztus havában... egyetlen napilap jelen meg... Az egyetlen magyar napilapot oláh cenzor cenzúrázza. Hal-lani a kalandor gróf [Károlyi Mihály] dunnyogását: »El magyar, áll Buda még.«” (...)

1919. augusztus 6-án, két nappal a diadalmi budapesti bevonulás után Párizsban a négy szövetséges nagyhatalom

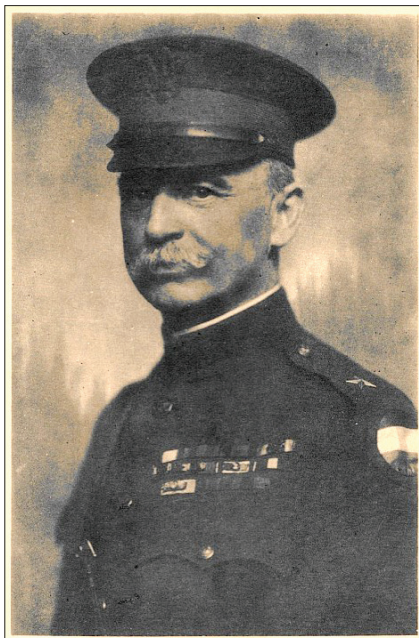
katonai főparancsnokságától kinevezést kap egy 55 éves amerikai tábornok. Megbízása a Budapesten felállítandó Szövetéses Haderők Katonai Missziójának amerikai parancsnokságára szól. Gorton brit, Graziani francia és Mombelli olasz tábornokok társaságában vesz részt a négyhatalmi katonai bizottság munkájában.

A tábornok – Harry Hill Bandholtz a neve – hűvösen és fegyelmezetten veszi tudomásul az utasítást. Katonaember: nem mérlegeli hosszan a kapott parancsot. Indul Budapestre. Herbert Hoover volt amerikai elnökkel együtt, annak gépkocsiján érkezik meg 1919. augusztus 10-én.

(...)

Ki ez az ember?

Harry Hill Bandholtz 1864. december 18-án látja meg a napvilágot a Michigan állambeli Constantine-ben, egy schleswig-holsteini német bevándorló fiaként. 1890-ben végez a nevezetes West Point-i katonai akadémián, majd megkezdí a szokásos emelkedést a katonai ranglétrán, ami – az amerikai történelem eseményeivel összhangban – ekkoriban jó néhány ütközetben való részvételt is jelentett. A fiatal tiszt ott van az utolsó indián háborúban, midőn a nagy apacs harcos, Geronimo vívja hőiesen reménytelen küzdelmét a hadsereggel; 1898-ban, a spanyol–amerikai háború kitörése után instruktork a lansing-i Michigan Mezőgazdasági College-ban, a 7. gyalogezrednél; a kubai El Canay-nál lezajlott ütközetben tanúsított magatartásáért Ezüst Csillag vitézségi érmet kap. 1900 júliusában, a Fülöp-szigeteken zajló felkelés utolsó szakaszában a távoli országba vezénylik; két év múlva már az ottani Tayabas tartomány kormányzója. Több mint tizenkét évet tölt a Fülöp-szigeteken, míg 1913-ban visszahelyezik az Államokba; fia, Cleveland ekkor már 22 esztendő. 1917-ben, amikor az USA belép a világháborúba, Bandholtz dandárparancsnok lesz – 1918 júniusában érke-

mek.oszk

zik Franciaországba. Magyarországon majdnem pontosan fél esztendőt tölt: 1920. február 7-én hagyja el Budapestet. Hazatérése után, 1922-ben – 58 éves ekkor – elválí és még ebben az esztendőben feleségül vesz egy szép és fiatal San Francisco-i hölgyet, bizonyos Inez Morrisont, s a következő évben visszatér vele Michigan délnyugati részébe, szülővárosába. Két év sem telik belé, s 1925. május 7-én, házuk kertjében váratlanul rosszul lesz: szívroham, azonnal meghal. Élt 61 évet. (...)

Ez a vérbeli katona mindvégig naplót vezetett. An Undipomatic Diary (*Szókimondó napló*) címmel angolul 1933-ban – özvegye, Inez segítségével, Fritz Conrad Kröger egyetemi tanár, történész szerkesztésében – a New York-i Columbia

University Press adja ki a művet. Magyarul először – Szathmáry Lajos fordításában – a chicagói, Mócsi Ferenc által szerkesztett Szivárvány című folyóirat 1989. októberi és 1990. júniusi számaiban *Bandholtz Breviárium* címmel jelennek meg naplójának, továbbá két hivatalos jelentésének legfontosabb részletei. 1990-ben az Amerikai Magyar Társaskör *Magyar Évkönyv 1990* című kiadványa ugyancsak Bandholtz Breviárium címmel közli a Szivárványban napvilágot látottakat. (Az Erdélyi Magyarság 1990. novemberi száma is publikál a naplóból egy rövid részletet.) Bandholtz három kéziratkötetet egyébként – a Szivárvány előszava szerint – a Chicagóban élő író és könyvgyűjtő, Szathmáry Lajos birtokában van; neki köszönhető Bandholtz magyar „megszólalása” is. (*Napló nem diplomata módra – Román megszállás Magyarországon* címmel 1993-ban a teljes napló is napvilágot lát a Magyar Világ Kiadó jóvoltából.)

Domonkos László: Titkos történetünk. Zrínyi Kiadó, 1994. 133–142. o.